

Önsöz

İlkçağ Felsefe Tarihi'mizin ilk cildinin Önsöz'ünde Aristoteles sonrası antik felsefe dönemini tek bir cilt içinde vermek niyetinde olduğumuzu belirtmiştik. Ancak birkaç nedenle bu başlangıçtaki tasarımızda değişiklik yapmak ihtiyacını duyduk. İlk olarak İÖ. 4. yüzyılla İÖ. 1. yüzyıl arasında uzanan yaklaşık üç yüzyıllık Helenistik felsefe döneminin kendi başına ele alınmayı hakkeden zengin ve değerli bir felsefi düşünceler malzemesi içerdiğini gördük. İkinci olarak dilimizde –hatta bir ölçüde Batı dillerinde– mevcut genel felsefe tarihlerinde bu dönemin birincil kaynaklara dayanılarak layık olduğu ölçüde geniş bir biçimde ele alınıp işlenmediğini, birkaç on sayfayla, deyim yerindeyse, geçiştirildiğini tespit ettik. Üçüncü olarak bu durumda Ortaçağ İslâm felsefesinin iki büyük ana kaynağından biri olan Plotinos ve Yeni-Platonculuğu arzu ettiğimiz genişlikte ele alamayacağımızı fark ettik. Nihayet Hıristiyanlığın kendisi, ilk veya erken dönemi, bu dönemde yer alan Hıristiyan filozofları, Kilise Babaları'nın eserleri üzerinde yaptığımız araştırma ve incelemeler, bizde bu dönemin ve onda ortaya çıkan düşünürlerin de başlangıçta düşündüğümüzden daha geniş bir biçimde ele alınmaya layık kişiler oldukları yönünde bir kanaate yol açtı. Bu

gözlem ve düşüncelerin sonucu olarak Aristoteles sonrası antik felsefe dönemini iki ayrı ciltte ele almanın daha doğru olacağına karar verdik. Böylece elinizde tuttuğunuz kitabı tümüyle Helenistik döneme, bu dönemde yer alan üç büyük felsefe okuluna, Epikuroşçular, Stoacılar ve Septiklere ayırdık. Bu eseri Plotinos, Yeni-Platoncular ve erken dönem Hıristiyan filozoflarına ayıracağımız ikinci eser takip edecektir.

Helenistik felsefe okulları içinde en fazla hakkı yenen, en çok ihmal edilen, genel felsefe tarihleri içinde kendisine en az yer ayrılan, Epikuros ve Epikuroşçuluktur. Eserimizin ilk kısmı bu okula ve onun iki büyük temsilcisi olan Epikuros ve Lucretius'un görüşlerine ayrılmıştır. Epikuroşçuluk içinde en çok bilinen ve işlenen konular ise genellikle onun doğa ve ahlâk felsefeleriyle ilgili konular olmuştur. Bu kısımda bir yandan Epikuroşçuluğun bu iki alanla ilgili görüşleri hakkında daha ayrıntılı bilgi verirken, öbür yandan onların büyük ölçüde ihmal edildiğini düşündüğümüz bilgi kuramları, teolojileri, psikolojileri, siyaset ve dil felsefeleri, dostluk, adalet, uygarlığın ortaya çıkışı ve gelişmesi vb. hakkındaki özel öğretileri üzerinde mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde durduk. Epikuros ve onu izleyen Lucretius'un bu son konularda ortaya attığı görüşlerin doğa ve ahlâk felsefesi alanlarındaki görüşleri kadar değerli olduğunu ve birbirleriyle son derece tutarlı, uyumlu bir bütün oluşturduğunu düşünmekteyiz. Okuyucunun bu konudaki görüşlerimizi paylaşacağını umarız.

Helenistik felsefe akımları içinde yer alan Stoacılık hem daha uzun ömürlü olması, hem de Helenistik ve Roma dünyası içinde çok daha fazla aydını, düşünürü kendi safına çekmesi bakımından daha önemli olmuştur. Kitabın hacim bakımından en büyük kısmını Stoacılar ayırdık. Ancak bu kısımda Epikuroşçuluğa ayırdığımız kısımdan biraz farklı olarak karma bir yöntem izledik. Bir yandan Stoacı akım içinde yer alan belli başlı filozoflar hakkında monografik bilgi ve açıklamalar verirken, öte yandan Stoacıların ana görüşlerini sistematik bir analiz ve değerlendirmeye tabi tuttuk. Bu çerçevede Stoacıların Aristoteles'in mantığından bir hayli farklı ve bazı bakımlardan daha ileri olan mantık ve önermeler kuramı, varlık ve kategoriler öğretisi, Tan-

rı-evren özdeşliği öğretisi, her yanında aynı yasaların hüküm sürdüğünü ileri sürdükleri evren veya doğa anlayışları, inorganik, organik ve akıllı varlıklar arasında var olduğunu savundukları tözsel birlik, evrensel sempati kuramları üzerinde özellikle durduk.

Stoacıların da, felsefe tarihçileri tarafından en fazla bilinen ve ele alınan görüşleri genel olarak ahlâk felsefesi alanına ait görüşleridir. Doğal olarak biz de onların bu alandaki tezlerini ayrıntılı bir incelemeye tabi tuttuk. Bu bağlamda iyi, kötü; erdem, erdemsizlik; değerli, değersiz; doğru eylem, uygun iş, ödev, ilgisizler, tercih edilebilirler, doğaya uygunluk vs. gibi bir kısmı tümüyle Stoacılığa ait olan bazı temel etik kavramlar üzerinde getirdikleri tanımları, yaptıkları ince ayrımları geniş olarak ele alıp değerlendirmeye çalıştık. Nihayet Stoacıların düşünce tarihine hediye ettikleri dünya devleti, insanlık, doğal hukuk, evrensel adalet gibi yine yeni ve geleceği parlak olan bazı önemli kavramları üzerinde gelişen siyaset felsefeleri üzerinde geniş olarak durduk.

Helenistik dönemin üçüncü önemli okulu olan Septiklik de Epikurosçuluk ve Stoacılıkla aynı zamanda (İÖ. 4. yüzyılın ikinci yarısı) ortaya çıkmış ve Stoacılık gibi uzun bir ömür sürerek (İS. 3. yüzyılın ilk yarısı) sona ermiştir. O da Stoacılık gibi birkaç dönemden geçmiş ve çok sayıda kalburüstü düşünürü kendine bağlamıştır. Bu filozofların sonuncusu olan Sextus Empiricus sayesinde hakkında geniş bilgiye sahip olduğumuz Septiklik daha sonraki yüzyıllarda gerek Doğu'da gerek Batı'da ortaya çıkacak benzeri şüpheli akımlara ve düşünürlere (Gazali, Montaigne, Hume, Kant) çok zengin bir şüpheli argümanlar malzemesi de sağlamıştır. Kitabın son kısmında bu akımın belli başlı temsilcilerini esas olarak kronolojik sıraya göre ele aldık ve onların gerek kendileriyle çağdaş olan diğer iki büyük Helenistik okulun temsilcilerine gerekse daha önceki döneme ait Platon, Aristoteles gibi filozoflara ve bunların 'dogmatik' diye nitelendirdikleri tezlerine, öğretilerine yöneltmiş oldukları eleştiriler üzerinde yine geniş bir biçimde durduk. Bu vesileyle ve yeri geldikçe bazı septik analiz ve eleştirilerle daha sonraki çağlarda ortaya çıkan diğer şüpheli düşünürlerin, örneğin Gazali'nin Hume'un, Kant'ın, Popper'ın

benzeri konulardaki analizleri, eleştirileri arasındaki paralellikleri bağlantıları göstermeye çalıştık.

Bu kitapta da dizinin daha önceki kitaplarında izlediğimiz yöntemi takip ettik. Esas olarak ele aldığımız okullar ve bu okullara mensup filozoflarla ilgili olarak birinci dereceden kaynaklara, bu filozofların kendi metinlerine veya onlar hakkında bilgi veren antik yazarlara dayandık. Bu filozofların öğretilerini, fikirlerini mümkün olduğu kadar onların kendilerinden yaptığımız geniş alıntılarla ortaya koymaya çalıştık. Sözü ettiğimiz filozofların, yazarların dayandığımız metinleri, eserlerinin tam listesi hem ilgili kısımların başında hem de kitabın sonundaki kaynakça kısmında yer almaktadır.